

*Дзюбак Н. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

НАЗВИ ОСІБ ЗА ГАЛУЗЯМИ НАУКИ В УКРАЇНІ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ, СЛОВОТВІРНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У науковій розвідці порушено проблему називання осіб за галузями науки в Україні. Дослідження цього пласту лексики відбувалося в українському мовознавстві лише дотично під час аналізу назв осіб за родом занять, професією, або у світлі вивчення особливостей функціонування фемінітивів, тому потребує докладного аналізу та опису.

Мета статті – з'ясувати етимологічні, словотвірні та функціональні особливості назв осіб за галузями науки в Україні.

Вивчення семантичної групи назв осіб за галузями науки сприяло розв'язанню низки проблемних питань, зокрема: їхнього походження, словотвірних особливостей, функціонального потенціалу, використання в офіційному та неофіційному спілкуванні, стильового маркування, відповідності законодавчій базі України, а також нормам сучасної української літературної мови.

У ході дослідження з'ясовано, що більшість назв осіб за галузю наукових знань є запозиченнями з грецької, латинської, французької, німецької та інших західноєвропейських мов, що утворені за типовими словотвірними моделями, які формують чотири словотвірні типи. Перевагу мають при цьому слова, мотивовані простими чи складними назвами іменників-назв галузі науки, утворенні суфіксальним способом. Одиначні назви аналізованої групи утворені на українському мовному ґрунті.

Офіційними назвами осіб за галузю науки є іменники чоловічого роду, однак сучасні мовні процеси, зумовнені перевагою демократизму, модернізму та фемінізму, спричинили появу в цій семантичній групі фемінітивів, які в сучасній українській мові функціонують як неофіційні назви.

У науковій статті проаналізовано словотвірні типи назв осіб жіночої статі за галузю наукових знань, визначено три найпоширеніші моделі їхнього творення, наведено приклади використання слів цієї семантичної групи, а також наукових ступенів та вчених звань жіночого роду в мові засобів масової інформації та офіційно-діловому мовленні. На основі аналізу чинних законодавчих актів, норм Українського правопису та думок сучасних мовознавців, обґрунтовано недоцільність використання фемінітивів для називання осіб за науковим ступенем, вченим званням, галузю наукових досліджень в документах і офіційному мовленні.

У висновковій частині наукової розвідки автор наголошує на актуальності дослідження проблеми називання осіб в сучасній українській мові та комунікативній практиці українців, при цьому визначає перспективу наукового вивчення питання утворення назв осіб за науковими спеціальностями і спеціалізаціями.

Ключові слова: словотвір, словотвірний тип, словотвірна модель, назви осіб за галузями наукових знань.

Постановка проблеми. В українській мові значний пласт лексики складають назви осіб, серед яких помітне місце займає лексико-семантична група назв осіб за галузями науки. Законодавством України у системі вищої освіти та науки визначено для характеристики кадрового потенціалу використовувати наукові ступені та вчені звання. Згідно пункту 1 статті 28 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вчені мають право на здобуття наукових ступенів доктора філософії (раніше – кандидата наук) і доктора наук та присвоєння вчених звань старшого дослідника, доцента і професора. Присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань є державним визнанням рівня кваліфікації вченого. Наявність відповідного наукового ступеня або вченого звання є кваліфікаційною вимогою для заняття науковим (науково-педагогічним) працівником відповідної посади. У публічній та науковій усній комунікації, а також у текстах різних стилів та жанрів потрапляємо на назви осіб, що відповідають галузі знань (науки), в якій вони проводять дослідження.

В Україні офіційно визнано двадцять сім галузей науки, до складу яких входять: фізико-математичні, хімічні, біологічні, геологічні, технічні, сільськогосподарські, історичні, економічні, філософські, філологічні, географічні, юридичні, педагогічні, медичні, фармацевтичні, ветеринарні психологічні, військові соціологічні, політичні науки, мистецтвознавство, архітектура, національна безпека, фізичне виховання та спорт, державне управління, культурологія, соціальні комунікації. А отже, наявна потреба у називанні осіб, які представляють ці галузі та проводять наукові дослідження у них. Вивчення семантичної групи назв осіб за галузями науки передбачає розв'язання низки проблемних питань, зокрема: їхнього походження, словотвірних особливостей, функціонального потенціалу, використання в офіційному та неофіційному спілкуванні, стильового маркування, відповідності законодавчій базі України, а також нормам сучасної української літературної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві праці, в яких обрано об'єктом дослідження українські назви осіб досить поширені. Коло наукових інтересів охоплює питання назв осіб за національною і територіальною ознакою (І. І. Ковалик, Л. О. Родніна, З. Валюк, В. Олексієнко), за професією (Г. Дітківська, Л. І. Недбайло, М. С. Лозова), за родом діяльності (О. О. Тараненко, М. П. Годована, Л. М. Томіленко), за гендерними ознаками (П. І. Білоусенко, М. Брус, Л. Марчук) та ін. Питання називання осіб за науковими вполюваннями висвітлювалось лише дотично і потребує значного доопрацювання.

Мета статті – з'ясувати етимологічні, словотвірні та функціональні особливості назв осіб за галузями науки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Поповнення лексичного складу сучасної української мови можливе шляхом утворення нових слів або запозичення їх з іншої мови. Для окремих семантичних чи тематичних груп слів основним осередком словотвірної системи є словотвірний тип, оскільки саме завдяки йому в мові створюється сталий еталон словотворення, що реалізується у словотвірних моделях, за якими відбувається деривація нових похідних як задоволення потреби номінування.

М. Я. Плющ під словотвірним типом розуміє «модель похідних слів, (дериватів), що належать до однієї частини мови і характеризуються такими словотвірними ознаками: 1) похідністю від однієї частини мови; 2) спільним засобом словотвору; 3) спільним словотвірним значенням; 4) тотожним словотвірним формантом» [1, с. 29]. Л. О. Вакарюк та С. Є. Пацьо до цих ознак додають ще й «тотожність частин мови похідних слів» [2, с. 125].

Словотвірні типи назв осіб за галузю науки в порівнянні з іншими словотвірними типами назв осіб в українській мові менш продуктивні, оскільки перелік галузей науки сформувався давно і є більш-менш стабільним, однак з часом слова цієї семантичної групи не втратили своєї актуальності.

Більшість назв осіб за галузями науки, які використовують в сучасній українській мові іншомовного походження. Основою вищої науки у часи Київської Русі була грецька мова, на західних українських землях латинська та німецька мови. Науковими дослідженнями здавна займалися переважно представники чоловічої статі, оскільки вони перші отримали доступ до знань і мали змогу навчатися у закладах освіти, тому найдавнішими і найбільш поширеними є назви осіб чоловічої статі за галузю науки (знань). Питання гендерної нерівності в галузі науки залишається актуальним і в наш час. За дослідженнями Інституту статистики ЮНЕСКО, оприлюдненими у 2017 році, лише 28% науковців у світі – жінки. В Україні займаються наукою 46% жінок. А отже, цілком зрозуміло чому серед аналізованих назв переважають іменники чоловічого роду.

В українській мові іменники-назви осіб, які є фахівцями у давніх галузях науки, як правило, запозичені з грецької чи латинської мов, де були мотивовані простими іменниками-назвами галузі науки. Після їхньої адаптації до фонетичної, словотвірної, граматичної системи та норм української літературної мови маємо: *історія* – через церковнослов'янське посередництво запозичено в давньоруську з грецької мови *історія* «розшукання, дослідження, відомості, знання, наука» → *істор* «знавець, той, що розбирається» від *історейо* «дізнаватися, досліджувати, запитувати»; лат. *historicus*; укр. *історик* – фахівець з історії; *математика* – запозичення з латинської мови *mathematica* походить від грецького *μάθημα* «математичне мистецтво», пов'язаного з *μάθημα* «знання, вчення, наука про величини» → гр. *μαθηματικός* / лат. *mathematicus* «математичний» → *математик* – фахівець з математики; *фізика* – запозичення з латинської мови, лат. *physica* «наука про природу» від гр. *φυσικός* «природний, природничий», похідного від *φύσις* «натура, природа» → *фізик* – фахівець з фізики; *хімія* – запозичення з латинської чи грецької мови, лат. *chemia*, гр. *χημία* походить від арабського *al-kimiya*, утвореного із артикля *al-* і гр. *χημία* «чорна магія», пов'язаного

з власною назвою *Χημία* «Єгипет, чорна країна» → *хімік* – фахівець з хімії.

З точки зору словотвору наведені назви осіб за галузями науки утворені суфіксальним способом за допомогою: 1) грецько-латинсько-французького суфікса *-ик* (*-ік*), який при творенні словотвірних типів назв осіб є непоширеним, що додається до основи іменника-назви науки, що утворилася шляхом відкидання суфікса *-ій*, наприклад: *істор-ій(a)* + *-ик* → *історик*, *хім-ій(a)* + *-ік* → *хімік*; 2) нульового суфікса, що додається до іменникової основи-назви науки: *математик(a)* + *-Ø* → *математик*, *фізик(a)* + *-Ø* → *фізик*.

До пізніших запозичень можна віднести назви осіб за галузю науки, що утворилися в мові-першоджерелі від складних іменників – назв науки, зокрема: 1) з основою на *-логія*, порівняймо: *біологія* – термін, утворений Ламарком у 1802 році, від давньогрецьких основ *βίος* «життя», + *λόγος* «слово, розум», запозичений із французької мови *diologie*. Похідне від нього *biologie* → *біолог* – фахівець із біології; *геологія* – запозичення з німецької мови, походить від латинського *geologia*, що утворене від давньогрецьких основ *γῆ* «земля», + *λόγος* «слово, (наукове) пояснення» → *геолог* – фахівець із геології; *психологія* – запозичене із західноєвропейських мов, нім. *psychologie*, фр. *psychologie*, англ. *psychology*, лат. *psychologia* утворено, можливо, Меланхтоном від грецьких основ *ψυχή* «душа, дух» + *λόγος* «слово, вчення, наука» → *психолог* – фахівець із психології; *соціологія* – запозичене з французької мови, фр. *sociologie* «соціологія», утворене з основ *socio-*, що походить від латинського *societas* «суспільство, товариство» + *-logie*, звичайного для назв наук компонента, що через латинську *-logia* зводиться до грец. *λόγος* «слово, розум» → *соціолог* – фахівець із соціології; *фармакологія* – запозичення із західноєвропейських мов; нім. *pharmakologie*, фр. *pharmacologie*, англ. *pharmacology* утворено від гр. *φάρμακον* «ліки, отрута» + *λόγος* «поняття, вчення» → *фармаколог* – фахівець із фармакології; 2) з основою на *-графія*, наприклад: *географія* – через латинську мову *geographia* запозичене з грецької *γεωγραφία* «землепис, твір з географії», є складним словом, що утворене з основ *γῆ* «земля» + *-γραφω* «тишу, вирізую, креслю» → *географ* – фахівець із географії. Як бачимо із етимологічних розвідок, ці назви осіб за галузями наукових знань запозичені в українську мову, як правило, через посередництво французької, німецької чи інших західноєвропейських мов, хоча їх словотвірною базою є давньогрецька основа.

Щодо словотворення назв цієї групи наявні різні припущення, зокрема в етимологічному словнику української мови потрапляємо на такі пояснення: *філологія* – запозичення з латинської мови, лат. *philologia* «любов до науки й літератури» походить від грецького *φιλολογία*, пов'язаного з утвореним з основ іменників *φίλος* «друг» + *λόγος* «слово, вчення, розповідь» → гр. *φιλόλογος* «той, що любить науки, вчений», укр. *філолог* – фахівець із філології; *філософія* – запозичення з грецької мови, дав.-гр. *φιλοσοφία* «любов до знання, філософія», пов'язане з *φιλοσοφός* «освічений, учений», утворене від *φίλος* «друг» + *σοφία* «наука, мудрість» укр. *філософ* – фахівець з філософії, які уможливають гіпотезу про те, що терміни на позначення науки та фахівця в цій галузі могли утворюватися паралельно. Однак, на нашу думку, більш логічним є віднесення їх до словотвірного типу, який мотивується іменником-назвою науки, доказом чого є узагальнена семантика «фахівець у галузі...», а також одно-

типна словотвірна модель. Утворення цих іменників супроводжувалося усиченням, тобто «скорочення кінцевої частини (фіналі) твірної основи», яке окремі мовознавці кваліфікують як морфологічне явище, зумовлене процесом взаємоприсотування морфем. Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо пропонують розрізняти морфологічне явище усичення від словотвірного процесу. При цьому останній кваліфікують як «спосіб словотворення, коли основа похідного слова стає формально меншою, ніж основа твірного, або дорівнює їй, наприклад: *біологія* – *біолог*, *геологія* – *геолог*, *філологія* – *філолог*, *психологія* – *психолог*, *соціологія* – *соціолог* тощо [2, с. 75].

Цікавим є той факт, що окремі назви осіб у давні часи – за видом діяльності, зараз – за галуззю науки мотивували назву науки, зокрема: *архітектор* – запозичення з середньолатинської мови *architector* «творець, будівник», походить від грецької *αρχιτέκτων* «зодчий, будівник» дослівно «головний будівник», що утворилося шляхом складання основ *ἀρχή* «головний, старший» + *τέκτων* «будівник, тесля», латинське *architector*, зараз – *фахівець у галузі архітектури* → грецьке *αρχιτεκτονική*, латинське *architectura*, *архітектура*; *ветеринар* – запозичення з латинської мови *veterinarius* «такий, що стосується робочої худоби, призначений для худоби» від *veterina* «робоча худоба», наявне ще одне припущення, що *veterinarius* є еклітичним утворенням з кельтських слів *vee* «худоба», *teeren* «хворіти», *arts* «медик», тобто «лікар хворої худоби», зараз – *фахівець у галузі ветеринарії* → *ветеринарія*.

На українському мовному ґрунті з'явилися поодинокі назви осіб за галуззю науки, утворені переважно суфіксальним способом від основи складного іменника-назви галузі науки після відкидання суфікса -ств- за допомогою суфікса -ець: *мистецтвознавств(о)* → *мистецтвознавець*. В українській мові за цією словотвірною моделлю утворилися слова *мовознавець*, *літературознавець*, які використовують для називання фахівців наукових спеціальностей у галузі філології.

Проблемним є утворення назв науковців у таких галузях, як: військові науки, державне управління, комп'ютерні науки, сільське господарство, соціальні комунікації, технічні науки, фізичне виховання і спорт тощо. Наприклад, наявне в українській мові слово *технік* (від. гр. *technikos* «вправний, майстерний») використовують для називання фахівця із середньою технічною освітою. Відсутність словотвірних можливостей зумовлює паралельне існування у мовленні нормативних та ненормативних варіантів, які використовуються у неофіційному спілкуванні для називання відповідних фахівців, наприклад: *комп'ютерник*, *комп'ютерицик*. У тлумачному словнику потрапляємо на такі визначення: *Комп'ютерник* 1. Той, хто працює з комп'ютером: *Шлойма розгледів на підлозі те, що він спершу прийняв за килимок під ногами в комп'ютерника – великого світлої масті .. тер'єра* (О. Ірванець). *Через помилку комп'ютерника сотням пасажирів на одній із залізничних станцій у Китаї довелося перевіряти свої квитки* (З газети). 2. Фахівець із комп'ютерів: *Це їхній комп'ютерник. — Як це? — Ну, комп'ютерник, він у них комп'ютери ремонтує* (С. Жадан). А отже, ця назва є нормативною, однак швидше придатна для називання особи за професією. Слово *комп'ютерицик* кальковане з російської мови, а тому в офіційному мовленні його використовувати не доцільно.

У таких випадках недостатність словотвірних засобів компенсується можливостями інших систем мови, зокрема синтаксичної. Відповідних фахівців називають за допомогою дво-

три-, чотири-, п'ятикомпонентних словосполучень із словами *дослідник* (*фахівець*, *спеціаліст*) та ін. Наприклад, у класифікаторі нових професій в галузі сільського господарства потрапляємо на такі назви: *дослідник із агрохімії та ґрунтознавства*, *дослідник із захисту рослин*, *дослідник із плодощовівництва та виноградарства*, *дослідник із селекції та генетики рослин*. Виникнення таких способів номінації обумовлено аграрною та освітянською реформами в Україні. Звісно, ці назви є багатоконпонентними і не досить зручними у комунікативній практиці, однак відповідають нормам українського законодавства.

Останні роки із збільшенням ролі жінок у державному та суспільному житті, а також розвитком гендерної лінгвістики в комунікативній практиці українців все частіше почали з'являтися фемінітиви – назви жінок, що протиставляються маскулінитивам – назвам чоловіків. Уже звичними є такі утворення для назв осіб за національністю, за місцем проживання, за видом діяльності, що стали загальноживаними і нормативними в сучасній українській літературній мові, наприклад: *українець* – *українка*, *киянин* – *киянка*, *студент* – *студентка*, *учень* – *учениця*, *майстер* – *майстриня* тощо. Однак утворення фемінітивів для називання осіб жіночої статі за професією та галуззю наукових знань, а також їх вживання в офіційному мовленні викликає низку питань, обговорення яких супроводжується запеклими дискусіями.

М. П. Брус під час вивчення процесів становлення, еволюції та функціонування фемінітивів в українській мові з'ясувала, що виникнення жіночих назв сягає ще дописемної доби. За її спостереженнями, першим фемінітивом, який фіксують давні писемні пам'ятки є слово «*княгиня*». Дослідниця підрахувала, що до складу першого українського друкованого словника «Лексис, Сир'їч реченія, Вькрагцьѣ събран(ъ)ны и из словес(н) скаго языка на просты(й) рускі(й) діалек(к)ть истол(ъ)кованы» (1596 р.) Лаврентія Зизанія увійшло сім жіночих найменувань (*горбата*, *дочка*, *медведиця*, *молодиця*, *невістка*, *скорчена*, *сляка*). У «Словарі української мови» (1907–1909 рр.) Бориса Грінченка зафіксовано вже 935 назв осіб жіночої статі, а найбільший тлумачний «Словник української мови» в 11 томах (1970–1980 рр.) містить близько 3500 фемінітивів [3].

У наукових розвідках І. І. Огієнка та М. Д. Гінзбурга потрапляємо на гіпотези, що гендерні мовні особливості були витіснені з української мови у 30-х роках ХХ ст. під впливом мовної політики СРСР. Відродження українських фемінітивів розпочалося з 1991 року із відродженням української мови в усіх галузях життєдіяльності України. Ці процеси значно інтенсифікувалися після ухвалення 22 травня 2019 року Кабінетом міністрів України постанови № 437 «Питання українського правопису», якою схвалено нову редакцію «Українського правопису».

У засобах масової інформації активно почали обговорювати зміни правописних норм, пропагуючи серед інших змін утворення і використання фемінітивів. При цьому журналісти покликаються на пункт 4 параграфу 32 нормативного кодексу української мови. Зазначений параграф унормовує правопис суфіксів в українській мові, а в пункті 4 йдеться про те, що за допомогою суфіксів -к-, -иц-, -ин-, -ес- та інших від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим при цьому є суфікс -к-, бо він приєднуваний з різними типами основ: *авторка*, *дизайнерка*, *директорка*, *редакторка*, *співачка*, *студентка*, *фігуристка* та ін. Суфікс -иц- приєднуємо насамперед до основ на -ник; *верстатниця*, *набір-*

ниця, порадиця та -ень: учениця. Суфікс -ин- сполучаємо з основами на -ець: *кравчиня, плавчиня, продавчиня*, на приголосний: *майстриня, філологія, біологія*. Суфікс -ес- рідковживаний: *дияконеса, патронеса, поетеса* [4, с. 35].

Хоча в новій редакції правопису нічого не сказано про стилюву регламентацію назв осіб жіночої статі за професією чи галуззю наукових знань і не змінилися закони України щодо назв професій та назв осіб за галузями науки, в мовленні засобів масової інформації почався «словотвірний бум» фемінітивів, зокрема, нийпродуктивнішими словотвірними моделями стали:

1) приєднання до безсуфіксного складного іменника чоловічого роду з основою на -лог, -граф, -гог суфікса -ин(я): *біолог - біологія, геолог - геологія, географ - географія, культуролог - культурологія, психолог - психологія, філолог - філологія*. Фомін насупився, зітхнув і, щоб перевести розмову, запитав: — Дружина ваша, вона теж геологом працює? — Так, — усміхнувся Александров, — справжня *геологія!* (І. Єфремов «Юрта Ворона»). — У цей час дитині треба більше підтримки вчителів і батьків. Ідеально, коли в її житті саме в цей момент з'явиться авторитетний дорослий — тренер чи шкільний вчитель. Найбільше вирає той дорослий, який пам'ятає, що це визріває особистість, — додає *психологія* («Нова освіта», 17.10.2019). *Політологія* наголосила, що історія з дебатами цілком логічна, якщо дивитися на неї у світовому контексті («Українське радіо», 03.02.2020). Тамара Марценюк — *соціологія* та гендерна дослідниця, доцентка кафедри соціології Києво-Могилянської академії. Вона досліджує соціальну структуру суспільства, гендерні відносини та гендерну політику, соціальну нерівність і соціальні проблеми, жіночий, чоловічий та ЛГБТ рухи («Т-громадське», 03.02.2020);

2) приєднання до суфіксальної основи іменника чоловічого роду суфікса -к(а): *архітектор - архітекторка, економіст - економістка*, наприклад: *Львівська архітекторка* власним коштом ремонтує віллу 19-го століття («Галичина», 02.03.2020). «Україна зараз вирає від цього періоду світового економічного зростання, але в момент, коли криза почнеться, почнеться відтік капіталу з України, тому що Україна є дуже ризиковою економікою, і в будь-який момент кризи інвестори починають виводити свій капітал з країни з підвищенням рівнем ризику», — пояснила *економістка* («Т-громадське», 03.02.2020);

3) від основи складних іменників чоловічого роду шляхом заміни суфікса -ець на суфікс -иц(я): *мистецтвознавство - мистецтвознавиця, мовознавство - мовознавиця, літературознавство - літературознавиця*. *Мистецтвознавиця* Діана Клочко стала цьогорічною лауреаткою премії ім. Юрія Шевельова за свою книгу «65 українських шедеврів. Визнані й невяні» (Є. Луценко «Т-громадське», 17.22.2019). *Літературознавиця* Тамара Гундорова — про те, що може дати українська література сучасній людині (Т. Прокопишин, Д. Павлов «The Ukrainians та Reporters», 01.03.2020).

Почали використовувати іменники жіночого роду для називання осіб за науковими ступенями та вченими званнями, наприклад: В інтерв'ю для *The Ukrainians докторка філологічних наук і завідувачка відділу теорії літератури* Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України розповіла, чому письменниця Ольга Кобилянська протестувала проти біологізму, Каменяр виявився не каменярем, а Шевченко — дармограсм, а також, чим література може бути корисною для

сучасної людини (Т. Прокопишин, Д. Павлов «The Ukrainians та Reporters», 01.03.2020). Вперше в історії Університету проєкторкою з наукової роботи є жінка – *докторка економічних наук Оксана Жилінська*. Також варто відзначити, що нині жінки-дослідниці очолюють 8 структурних підрозділів Університету: *ННЦ «Інститут біології та медицини» – директорка, докторка біологічних наук Людмила Остапченко, Інститут післядипломної освіти – директорка, докторка економічних наук Наталія Ткаченко, Інститут права – в.о. директора, докторка юридичних наук Олена Орлюк, Інститут управління державної охорони – в.о. начальника, кандидатка юридичних наук Оксана Горова, економічний факультет – пані декан, докторка економічних наук Анжела Ігнатюк, механіко-математичний факультет – пані декан, докторка фізико-математичних наук Оксана Безуцук, факультет соціології – пані декан, докторка соціологічних наук Валентина Чепак, підготовче відділення – завідувачка, кандидатка філологічних наук Галина Усатенко* (Сайт Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка).

А отже, завдяки журналістам і засобам масової інформації фемінітиви-новотвори активно входять у мовленнєву практику українців, хоча ці процеси неоднозначно трактують науковці й державні посадовці. У Міністерстві соціальної політики України рекомендують, назви посад (професій) у штатному розписі визначати відповідно до Національного класифікатора України «Класифікатор Професій» ДК 003:2010, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 за № 327, де назви посад (професій) наводять у чоловічому роді, окрім назв, які використовують тільки у жіночому роді, оскільки ці посади за традицією обіймають лише жінки, наприклад: *друкарка, економка, нянька, покоївка, швачка*. Звісно, є питання щодо довершеності цього закону, оскільки, як бути, коли на цю посаду буде претендувати чоловік?

Щоб усунути окремі недоліки, Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18 серпня 2020 року за № 1574 внесено зміни до національного Класифікатора професій, зокрема запроваджено паралельне використання назв професій: «*сестра медична*» і «*брат медичний*», «*акушерка*» і «*акушер*», «*санітарка*» і «*санітар*» та усіх посад медичних працівників, до яких входять ці назви. А також зазначено, що «за потребою користувача, при внесенні запису про назву роботи до кадрової документації окремого працівника, професійні назви робіт можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи, яка виконує відповідні роботи (відповідно до пункту 4 параграфу 32 Українського правопису, схваленого постановою Кабінету Міністрів України від 22.05 № 432). Наприклад, *інженер – інженерка, верстатник широкого профілю – верстатниця широкого профілю, соціолог – соціологія*» (процитовано мовою оригіналу). Однак це ще не дає усіх підстав вважати ці назви офіційними.

Мовознавці дотримуються позиції про недоцільність використання фемінітивів-неологізмів в офіційному мовленні. Так, на думку доктора філологічних наук О. Д. Пономарева, біологія, філологія, філософія – це розмовні назви студенток біологічного, філологічного, філософського факультету. «В офіційно-діловому мовленні перевага віддається формам чоловічого роду, навіть коли є жіночі відповідники в загальнонародній мові. Адже в діловому спілкуванні підкреслюється не стать людини, а її службове й соціальне становище» [5, с. 144]. Про норматив-

ність вживання іменників чоловічого роду для називання жінок за професією говорить К. Г. Городенська. Хоча в українській мові наявні словотвірні засоби, які дозволяють розширювати цю традицію, механічне слідування мовній моді може призвести до виникнення недолугих новотворів на зразок *вождиця, ворогиня, математикиня, мерка, політикеса* тощо, які представники Інституту української мови Національної академії наук України кваліфікують як фонетичне й структурне насилля над мовою.

Використання іменників жіночого роду на позначення осіб за фахом, професією, посадою, науковими ступенями, вченими званнями може призвести до неоднозначного сприйняття змісту висловлення, наприклад: *Марія Мезенцева – одна з кандидаток на посаду президента ПАРЄ у 2022 році*. З цього висловлення розуміємо, що на посаду претендують тільки жінки. За традицією в таких випадках використовують відповідні іменники чоловічого роду: *По закінченні навчання випускники отримують кваліфікацію філолога. Ольга Броварець – український біофізик, доктор фізико-математичних наук, провідний науковий співробітник відділу молекулярної та квантової біофізики Інституту молекулярної біології і генетики НАН України. Лауреат численних премій, автор понад 60 наукових праць, опублікованих переважно у провідних міжнародних виданнях*. Такі назви відповідають законодавству України та підтверджені відповідними документами: стандартами вищої освіти, класифікатором професій, дипломами тощо.

Висновки. Назви осіб є відкритою системою мови, яка реагує на вимоги часу. Мова постійно розвивається, одні слова несподівано з'являються і так же несподівано зникають з мовного обрїю, інші закарбовуються в мові на віки. Час і суспільство вирішують: чи мають вони право на життя, чи є лише тимчасовим віянням мовної моди. Дослідження словотвірних типів назв осіб за галузями науки не втрачають своєї актуальності. Перспективним, на нашу думку, є питання утворення назв осіб за науковими спеціальностями і спеціалізаціями.

Література:

1. Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 328 с.
2. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є., Українська мова. Морфеміка і словотвір : Навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 200 с.
3. Брус М.П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування : монографія. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. Частина перша. 440 с.
4. Український правопис . Харків : Фоліо, 2019. 348 с.
5. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови : Підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

Dziubak N. Names of people by fields of science in Ukraine: etymological, word-forming and functional aspects

Summary. The problem of naming people by branches of science in Ukraine has been raised in scientific research. The study of this layer of vocabulary took place in Ukrainian linguistics only in relation to the analysis of names of people by occupation, profession, or in the light of studying the peculiarities of the functioning of femininities, so it needs detailed analysis and description.

The aim of the article is to find out the etymological, word-forming and functional features of the names of people by the fields of science in Ukraine.

The study of the semantic group of names of people by the fields of science helped to solve a number of problems, including their origin, word-formation peculiarities, functional potential, usage in formal and informal communication, style marking, compliance with Ukrainian legislation and also norms of modern Ukrainian literary language.

During the study it has been defined that most names of people by the fields of scientific knowledge are the borrowings from Greek, Latin, French, German and other Western European languages, formed by typical word-formation models that form four word-formation types. Preference is given to words motivated by simple or complex names of nouns-names of the field of science, formed by the suffix method. The individual names of the analyzed group are formed on the basis of the Ukrainian language.

The official names of people by the field of science are masculine nouns, but modern language processes, due to the predominance of democracy, modernism and feminism, have led to the emergence of this semantic group of femininities that function as unofficial names in modern Ukrainian.

In the scientific article the word-forming types of names of females by the field of scientific knowledge have been analyzed, three the most common models of their creation have been identified, examples of the use of words of this semantic group have been given, as well as scientific degrees and academic titles in the language of media and official business speech. On the basis of current legislation, norms of Ukrainian spelling and opinions of modern linguists analysis, the inexpediency of using femininities to name people by academic degree, academic title, field of research in documents and official speech has been substantiated.

In the concluding part of the scientific research the author emphasizes the urgency of studying the problem of naming people in the modern Ukrainian language and communicative practice of Ukrainians, while determining the prospects of scientific studying of forming the names of people by scientific specialties and specializations.

Key words: word formation, word-forming type, word-forming model, names of people by fields of scientific knowledge.